



**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI  
OLIV TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI  
DENOV TADBIRKORLIK VA PEDAGOGIKA INSTITUTI**

**“BOSHLANG‘ICH SINIF  
O‘QUVCHILARIGA TA‘LIM-TARBIYA  
BERISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK  
TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI”  
MAVZUSIDA**

**RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY  
ANJUMANI**

**MATERIALLARI  
TO‘PLAMI**



Denov-2024

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI  
OLIV TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI  
DENOV TADBIRKORLIK VA PEDAGOGIKA INSTITUTI**

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIM METODIKASI KAFEDRASI**

**“BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIGA TA‘LIM-TARBIYA  
BERISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING  
O‘RNI”**

**mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjuman**

**MATERIALLARI TO‘PLAMI**

**II QISM**

**2024-yil 18-sentyabr**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛЫ**

**Республиканской научно-практической конференции по теме  
“РОЛЬ СОВРЕМЕННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ  
ОБУЧЕНИИ И ВОСПИТАНИИ УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНОГО КЛАССА”**

**18 сентября 2024 года**



**Denov – 2024**

5. Ro'ziyeva D., Usmonboyeva M., Holiqova Z. Interfaol metodlar: mohiyati va qo'llanilishi / Met.qo'll. – T.: Nizomiy nomli DTPU, 2013.

## DAKTILEMA PAYDO BO'LISHI VA UNING FOYDALANISH TURLARI

*Dehqanova Muborakxon G'iyeziddin qizi*  
*CHDPU Maxsus pedagogika kafedrasi o'qituvchisi,*

*To'xtamurodov Abdulloh Avazbek o'g'li*

*Tangriberdiyeva Laylo Muzaffar qizi*

*Kenjaboyeva Sevinch Anvar qizi*

*CHDPU Maxsus pedagogika: logopediya yo'nalishi talabalari*

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada eshitishida nuqsoni bo'lgan farzandlari bor ota onalar uchun daktilemani oson usulda o'rgatishlari uchun ko'rsatmalar berilgan.

**Kalit so'zlar:** eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar, daktilema, individual, yondashuv, o'ng qo'l qoidasi.

Daktilologiya (boshqa yunon. Δάκτυλος - barmoq + boshqa yunoncha. Λόγος - ta'lim berish) nutqning o'ziga xos shakli bo'lib, u barmoq izlari ishlatganligi sababli nutq so'zining imlo shaklini barmoq bilan takrorlaydi. Barmoqlar yordamida harflarni ma'lum bir belgilar bilan ifodalash *daktilologiya* deyiladi va so'zlarni barmoqlar vositasida yoziladi. Asosan zaif eshituvchi, eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar maktablarida o'qitiladi va ular tomonidan qo'llaniladi. Daktil imo-ishoradan farqli ravishda har bir harf bir belgi bilan belgilangan. Imo-ishorada esa bir belgi bir so'zni anglatishi mumkin.
























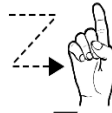
Harflarning qo'ldagi belgisi *daktilema* deyiladi. Daktilema orqali ma'lumot berish *daktillash* deyiladi. Eshitishida nuqsoni bo'lgan insonlar ma'lumotini qo'l belgilari bilan ma'lumot yetkazib berish va uni o'rganish sohasi daktilologiya deyiladi. Daktillash orqali asosan o'zini tanishtirish (ism, familya, otasining ismi) manzilgohlar, ishorasi mavjud bo'lmagan jestlar tushuntiriladi.

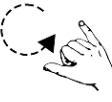




O'zbek daktil alifbosi aytilayotgan vaqtda tik qaddi qomatda turgan holatda yekkalar tikka, bo'yin ko'tarilgan, qo'llar buklangan holda yelkada 20-25 sm uzoqlikda qo'l qarama qarshi turgan insonga qaragan holatda

bo'ladi.

Daktillash elementi bajarilayotgan vaqtda ikkita bir xil harflar kelib qolganda, masalan, *muallim, muassasa, tabiiy, metall* so'zlarida harflarni 0.5 sekund emas ozgina vaqt 0.7 sekundga cho'zib harakatlanish taklif etiladi.

### O'zbek daktil alifbosi

 A	 B	 D	 E	 F	 G
 H	 I	 J	 K	 L	 M
 N	 O	 P	 Q	 R	 S
 T	 U	 V	 X	 Y	 Z

 O'	 G'	 SH	 CH	 NG	
---	---	---	---	---	--

Eslatma: hech qachon daktil harflarni o'zingizga qarab, pastga qarata, qo'lni ozingizdan uzoqlatgan holatda qilmang. Bu noto'g'i daktillashga va tushunarsiz so'zni ko'rsatishga olib keladi.



A

Qo'llar musht holatda, bosh barmoq tashqi tarafda qoladi.



B

Bosh barmoq kaft ichida, ko'rsatkich barmoq tekis holatda, o'rta barmoq yarim buklangan holda, nomsiz va jimjiloq barmoq esa kaft ichida buklangan holda bo'ladi.



D

Bosh barmoq, nomsiz barmoq, jimjiloq kaft ichida. Ko'rsatkich barmoq va o'rta barmoq birgalikda yopishadi, yarim spiralsimon harkatlanadi.



E

Bosh barmoq ochiq holatda, ko'rsatkich barmoq yarim buklangan, o'rta barmoq, nomsiz va jimjiloq barmoq kaft ichiga buklangan holatda. Bosma *E* harfini eslatadi.



F

Bosh barmoq 45 gradusga diagonal holatda, ko'rsatkich, o'rta, nomsiz va jimjiloq barmoq 90 gradus holatda buklangan.



G

Bosh va ko'rsatkich barmoq teskari holda, o'rta, nomsiz, jimjiloq barmoq kaftga yopishib turadi.



H

Bosh barmoq kaftga yopishgan, o'rta, nomsiz va jimjiloq barmoq bosh barmoqni ustida, ko'rsatkich barmoq esa yarim buklangan holda.



I

Bosh, ko'rsatkich, o'rta barmoq kaftga yopishgan holda, nomsiz va jimjiloq barmoq vertikal holatda turadi.



J

Bosh barmoq 65 gradusga diagonal holatda, ko'rsatkich, o'rta, nomsiz va jimjiloq barmoq 90 gradus holda barcha barmoq birlashtiriladi.



K

Bosh barmoq, nomsiz barmoq, jimjiloq kaftga yopishib turadi. Ko'rsatkich hamda o'rta barmoq vertikal holatda yopishib o'ng tarafga shiddat bilan bir marotaba qimirlatiladi.



L

Bosh barmoq, nomsiz barmoq, jimjiloq kaftga yopishib turadi. Ko'rsatkich hamda o'rta barmoq 90 gradus qayrilib orasi ochiladi va rus alifbosidagi *Л* harfini eslatadi.



M

Bosh barmoq va jimjiloq kaftga yopishib turadi. Ko'rsatkich, nomsiz hamda o'rta barmoq 90 gradus qayrilib orasi ochiladi va bosma *M* harfini eslatadi.



N

Bosh barmoq va nomsiz barmoq birlashib kaftga yopishadi. Ko'rsatkich, o'rta va jimjiloq tik holatda turadi.



O

Bosh barmoq va ko'rsatkich barmoq birlashib *O* holatini eslatadi. O'rta barmoq, nomsiz barmoq, jimjiloq birlashib tik holatda turadi.



P

Bosh barmoq, nomsiz barmoq, jimjiloq kaftga yopishib turadi. Ko'rsatkich hamda o'rta barmoq vertikal holatda yopishib tik turadi.



Q

Bosh barmoq, nomsiz barmoq, jimjiloq kaftga yopishib turadi. Ko'rsatkich hamda o'rta barmoq vertikal holatda yopishib yarim aylana holatida harakatlanadi.



R

Bosh barmoq va o'rta barmoq birlashib kaftga yopishadi. Ko'rsatkich barmoq, nomsiz barmoq va jimjiloq tik holatda turadi.



S

Rus alifbosidagi *C* harfi holati qaytariladi.



T

Bosh barmoq va jimjiloq barmoq kaftga yopishadi. Ko'rsatkich, o'rta, nomsiz barmoq 90 gradus buklangan holda turadi.



U

Bosh va jimjiloq barmoq ochiq holatda, ko'rsatkich, o'rta, nomsiz barmoq kaftga yopishgan holatda bo'ladi.



V

Barcha barmoqlar vertikal holatda, ochiq bo'ladi.



X

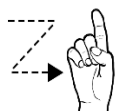
Bosh barmoq kaftga yopishgan, o'rta, nomsiz va jimjiloq barmoq bosh barmoqni ustida, ko'rsatkich

barmoq esa yarim buklangan holda.



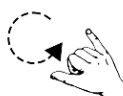
Y

Bosh, ko'rsatkich, o'rta barmoq kaftga yopishgan holda, nomsiz va jimjiloq barmoq vertikal holatda turadi. *I harfi konfiguratsiyasi*. Yarim aylana harakatlanadi.



Z

Bosh barmoq, o'rta, nomsiz, jimjiloq barmoq kaftga yopishgan holatda. Ko'rsatkich barmoq yuqoriga ko'tarilgan holatda. Havoda Z harfi chiziladi.



O'

Bosh va jimjiloq barmoq ochiq holatda, ko'rsatkich, o'rta, nomsiz barmoq kaftga yopishgan holatda bo'ladi. Biroz shiddat bilan aylana harakatlanadi. *O harfi konfiguratsiyasi* eslatadi.



G'

Bosh va ko'rsatkich barmoq teskari holda shiddat bilan bir necha marotaba harakatlanadi. *G harf konfiguratsiya* eslatadi.



SH

Ko'rsatkich, o'rta, nomsiz barmoq birlashtirilgan holatda tepaga qaratiladi. Barmoq ichki qismi o'zingizga qaraydi.



CH

Bosh barmoq, ko'rsatkich barmoq, o'rta barmoq birlashtiriladi. Nomsiz va jimjiloq barmoq kaftga yopishiladi.



NG

Dastlab N keyin esa G harflari tezlik bilan qilinadi.

Maxsus daktil alifbosi karlarni o'qitish uchu tuzilgan bo'lib, 1629-yilda Boneta bosma shaklida nashr tabog'i bosgan. Boneta daktil alifbosi birinchi bor 1698 yilda bosib chiqilgan u boshqacha asosda tuzilgan. Bu



ispancha, fransuzcha, amerikacha va boshqa ko'pgina alifbolardan 2 qo'lligi bilan farqlanadi. Uning zamonaviy ko'rinishi buyuk Britaniya, Avstraliya, Janubiy Afrikada keng tarqalgan. Rus daktil alfaviti 1835 yilda V.Ifleri bosib chiqqan bo'lib, u pedagogik jarayonda qo'llangandan keyin ishab chiqqan. Bu daktil alfaviti, shuningdek, daktil harflar Peterburg kar soqovlar internati direktori kotibi G.A.Gursevaning "Ensklopedik kurs" 1938 da e'lon qilingan. Uning Boneta farqi harflarni qo'l yordamidagi grafik tasvirlanganidir. Daktil tufayli Gurseva kitobida ko'rsatilgandek zamonaviy rus dakti alfaviti kelib chiqdi. O'z zamonasida tuzilib va keng tarqalgan daktil alifbosi milliy tillarda, ya'ni o'zbekcha, Armancha, ukraincha, beloruscha, (G.A.Gerankina 1972; I.F. Geyman 1981) 43 ta daktil alifbosi dunyoning 59 ta davlatida foydalaniladi. Butun dunyo karlar federatsiyasi konferensiyasida 1963 – yili daktil alfaviti ishlab chiqilgan.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:**

1. Mirziyoyev Sh.M., O'zbekiston Respublikasi prezidentining 407-sonli qarori. 22.10.2022-yil
2. Denis Draga, "RJY", Moskva 2011 yil
3. R.Fradkina, "Gapiruvchi qo'llar" Moskva 2001
4. Qodirova F.U. va boshqalar "Daktilologiya va imo-ishora metodikasi" O'quv qo'llanma ZEBO-PRINTS 2024.
5. Qodirova F.U. va boshqalar "Surdotarjimonlik praktikumi" O'quv qo'llanma ZEBO-PRINTS 2024.
6. Qodirova F.U.va boshqalar "Maxsus pedagogika asoslari" O'quv qo'llanma ZEBO-PRINTS 2023.
7. Avvalboyeva D., Imo-ishora tili, Toshkent 2021
8. Qodirova F.U. va boshqalar "Inklyuziv va maxsus ta'limning filologik asoslari" O'quv qo'llanma ZEBO-PRINTS 2022.
9. Inagamov M. "O'zbekiston karlarining imo-ishora nutqi", 2011 yil
10. Fayziyeva U.Y. "Ko'ring, eshiting, gapiring" O'quv metodik qo'llanma Chashma-print.

## **ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА УМУМТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИДА ТАРБИЯВИЙ ИШЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА БОШҚАРИШ**

***Каримов Равшанбек Ризоматович***

	olib borish	
А.Ш.Стыбаева Л.Н.Гумилева К.У.Темиров Д.О.Химматалиев	О методах и приемах коррекционно развивающей работы с учащимися первых классов	179-186
N.M.Saloxitdinova	Xorijiy tadqiqotlar misolida boshlang'ich sinflarda steam ta'limini joriy qilishning ahamiyati	186-191
G'.Y.Salomov	Invariant sinf soatlarida boshlang'ich sinf o'quvchilarini tarbiyalashning pedagogik asoslari	191-195
M.K.Hamroyeva M.Xudoyberdiyeva	Fasol navi va nav namunasini laboratoriya va dala sharoitida unib chiqishi	196-200
G.E.Turayeva	Ta'lim-tarbiya jarayoniga texnologik yondashuv bugungi kun talabi	201-206
M.G'.Dehqanova A.A.To'xtamurodov L.M.Tangriberdiyeva S.A.Kenjaboyeva	Daktilema paydo bo'lishi va uning foydalanish turlari	206-212
P.P.Karimov	Янги Ўзбекистонда умумтаълим мактабларида тарбиявий ишларни ташкил этиш ва бошқариш	212-216
M.O'.Meliboyeva	Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ona tili darslariga qiziqtirish va darsni samarali tarzda tashkil etish	216-219
S.B.Sanginova R.M.Safarova	Boshlang'ich sinflarda tarbiya fanining ahamiyati	219-222
M.A.Toshtemirova	Boshlang'ich sinf o'quvchilariga ta'lim va tarbiya berishning zamonaviy pedagogik texnologiyalari	222-226
M.Ch.Yo'ldosheva	Boshlang'ich sinflarda o'qish darslarini zamonaviy metodlar bilan tashkil etish	226-231
S.Hakimaliyeva Sh.Qurbonaliyeva	Boshlang'ich sinflar ona tili darslarida zamonaviy metodlardan foydalanish	232-238
M.B.Nomozova	Boshlang'ich sinflarda zamonaviy metodlar asosida darslarni tashkil etish	238-240
M.B.To'xtamurodova N.R.Xudoyqulova	Boshlang'ich sinflarda matematika fanining o'qitishning zamonaviy usullari	240-244

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI  
OLIV TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI  
DENOY TADBIRKORLIK VA PEDAGOGIKA INSTITUTI

BOSHLANG‘ICH TA‘LIM METODIKASI KAFEDRASI

“BOSHLANG‘ICH SINFI O‘QUVCHILARIGA TA‘LIM-TARBIYA  
BERISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK  
TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI” mavzusidagi  
respublika ilmiy-amaliy anjuman  
MATERIALLARI TO‘PLAMI  
II QISM  
2024-yil 18-sentyabr

Muharrir: M.Shomirzayev

Musahhih: S.R.Do‘stov

Texnik muharrir: A.Bo‘riyev

Kompyuterda sahifalovchi: A.Abdimurodov

Bosishga ruxsat etildi: 13.09.2024-yil.

Ofset bosma qog‘ozi. Qog‘oz bichimi 60x84 <sup>1</sup>/<sub>16</sub>.

“Times New Roman” garniturasini. Ofset bosma usuli.

Shartli b.t. 28,5 Adadi 100 nusxa. Buyurtma № 131.

---

TerDU nashriyot nashr-matbaa markazida chop etildi.  
Manzil: Termiz shahri, Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy.